

ember, ha nincs mit kezdenie jövőjével, önmaga számára is idegenné válik.

Egyetlen hangulat csupán, amelyet továbbgondolhatunk. Furcsa, transzcendens világot tár elénk, amelynek a megszo-kottól elhatároltan is (vagy talán éppen ezért) megvan a poézise. Bodor Ádám tudja: a transzcendens világ másságát csak sejtetni lehet, mint ahogy a párhuzamosok közismert lényege, attribú-tuma, a párhuzamosság is csak az álta-lunk megismerhető térben érvényes, s a végtelenben (transzcendens) már más törvények hatnak; a más-ságot csak sejteti, mert a végtelen hatalmassága és földi törvények alól feloldó ereje csupán-csak sejtés.

Bodor Ádám novellisztikája irodal-munk csúcseit jelzi.

Bálint Tibor teljesen más eszközökkel teremt meg prózájának poézisét. Nem fukarkodik a művészi eszközökkel, a hasonlatok szembetűnően gyakori alkalmazásával éri el a kívánt hangulatot.

Am novellái sosem válnak túlzásfoltta; ettől lendületes stílusa, arányérzéke óvja meg. A *Régi gyönyörű havak* című no-vela öregjeinek bemutatása, például gyülekezőjük a hajdani alma mater előtt, az ódon-ság hangulatát lopja az olvasóba, s végül is az egész kötetet a múltba ré-vedés poézise hatja át, amelyet olykor — az elbeszélések cselekményét tekint-ve — hol a túlfűtött látomásosság, hol szelíd líra vagy balladás komorság és tömörség színez.

Előjáróban említettük, hogy az utóbbi néhány évben a romániai magyar próza talán reneszánszának kezdetét éli. Amikor ezt így kijelentettük, nem csupán könyvsikerekre és a próza iránti foko-zódó érdeklődésre gondoltunk. Lehet, hogy kissé elhamarkodtann, de a lehető-ségeket, az ígéretek is figyelembe véve kockáztattuk meg ezt az állítást. Úgy tűnik, a bizakodás nem alaptalan.

Mózes Attila

Az újrafogalmazott fejlődéstan

C. Maximilian könyvét* azzal az első gondolattal tesszük le, hogy bizony még mindig él a kissé restül tájékozódó köz-tudatban az a hit, miszerint a biológia amolyan könnyen áttekinthető, egy hely-ben topogó tudomány. S mintha ez a néhány évtizeddel ezelőtt klasszikussá merevült múlt századi biológiáról el-mondható önmegnyugtató vélemény még iskoláinkban is divatos volna.

Holott — lapozunk csak bele a több mint népszerűsítő *Orizonturi* sorozat vi-szonylag új darabjába, a *Biológiai idő és sorsba*. E könyvről, amely mindeddig meglehetősen visszhangtalan maradt saj-tónkban, az olvasásra serkentés szándé-kával szólok, s nemcsak a szakma-beliekhez, hanem minden érdeklődőhöz, aki a szóban forgó tudományág fejlő-déséről reális képet akar nyerni. C. Maximilian a szellemi expedíció válto-zatos izgalmait nyújtva vezet — a köz-érthetőség megkövetelte hosszú úton — egy sereg meghökkentő, sőt olykor meg-döbentő tény tudomásulvétele felé: el-magyarazza, hogy a következő évtize-dekben a biológusok képesek lesznek az ember laboratóriumi előállítására, nem sokkal később az új egyedek genetikai

állományát is ellenőrizni tudják, s a fejlődés kétségtelenül tüneményes tá-lalatainak felvázolása után felteszi a ből-cseleti jellegű kérdést: tovább kell-e haladnia az élettudománynak ezen az úton?

Egyes tekintélyes szerzők szerint „az ember elég bölcs, de nem annyira, hogy embert alkothasson“ (Beadle). Mások bi-zakodóbbak, s lehetségesnek látják egy új, magasabb rendű, nagyobb intelligen-ciával, jobb fizikai adottságokkal és hosszabb élettartammal rendelkező em-berfaj „megteremtését“. C. Maximilian figyelmeztet rá, hogy mindez nem tu-dományos-fantasztikus regények képte-len témája, hanem a közeli jövőben va-lóssággá válható lehetőség, s ezért is írja könyve elé mottóként J. Monod szavait: „a tudomány valamennyi nagyszabású gondolata valamikor képtelenség volt.“

Melyek az itt vázolt lehetőségek *bio-lógiai alapjai?* — a tudományos megis-merés szempontjából ez a fő kérdés. Szerzőnk két döntő jelentőségű biológiai ténytet jelöl meg válaszában: a darwini természetes kiválogatódást s a mutáció-kat — a genetikai folyamatok során lét-rejövő véletlen génkombinációkat. Racionális gondolkodású kortársaink nagy többsége úgy tudja: a „véletlen“ fogal-mától jobban kell félni, mint az ördög-

* C. Maximilian: *Timp și destin biologic*. Edi-tura Enciclopedică Română. București, 1973.

nek a szenteltvíztől. Lassan azonban meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy az élővilág mai formagazdagságának kialakulásában a véletlen mutációknak igenis szerepük volt — mégpedig nem kisebb, mint a természetes kiválogatódásnak (ami éppen e véletlen mutációk között ment és megy végbe). C. Maximilian, miután „bedobja” ezt az önkéntelen kételkedést keltő állítást, kétszáz könyvoldalon át a legszigorúbb tudományossággal indokolja meg helyességét, s ennek során a biológia néhány elvi kérdésére is újrafogalmazott választ ad (például a nemek kialakulására az élővilág fejlődése folyamán mint e fejlődés feltételére és következményére). De választ kapunk itt az evolúció visszafordíthatatlanságának kérdésére is, genetikus nyelven illetéknéppen: lehetetlen, hogy ugyanazok a mutációk, amelyekben át egy faj a jelenlegi formához jutott, visszafelé ugyanolyan sorrendben jelenjenek meg, s eközben a szervezet fennmaradjon, hiszen a fejlődés során mindig az adott környezetben előnyös jellegek maradtak fenn. Ezenkívül azonban a valószínűség is kizárja egy *véletlen* mutációsor ugyanolyan (éppen csak fordított sorrendű) ismétlődését.

Éppen a mutációknak a környezet milyenségétől független volta és megjelenésük véletlenszerűsége magyarázza, hogy túlnyomó többségük *genetikai hibának* minősül: haszontalan, sőt olykor egyenesen káros a fajra nézve. Ezek a káros mutációk (az ember esetében eddig mintegy 1600-félét ismerünk) nemzedékek során át lappanganak, majd rendszerint eltűnnek — míg a kevés számú hasznos mutáció a faj továbbvitt jellegévé lesz. Házifalatok és természetes növények rokonkeresztése lehetővé

teszi a hasznos mutációk rögzítését s a károsak eltüntetését azáltal, hogy az alkalmatlan egyedeket kivonják a tenyészésből; az ember esetében azonban erre nincs lehetőség, s ezért veszélyes a rokonházasság, amely nagyobb valószínűséggel „hozza elő” a lappangó genetikai hibákat.

C. Maximilian megvilágításában könnyen áttekinthető egyfelől a mutációk, másfelől a környezet és a természetes kiválogatódás összefüggése: a fajra nézve hasznos génmutációk egy *adott környezetben* minősülnek *hasznosnak*, mivel az ilyen mutánszhordozó egyedek fennmaradnak, mások pedig kivésznek. Eszerint a köztudatban eddig elterjedt tétel, hogy a kiválogatódás a természet „tévedéseit” hivatott kiküszöbölni, téves, s helyesen újrafogalmazva így hangzik: a természetes kiválogatódás során egyes gének (jellegek) továbbítása előnyben részesül. Hasonlóképpen változik az alkalmazkodás fogalma is: nem a környezet kényszerítette a szervezetet alkalmazkodni, hanem egy, a fajban *már meglévő* (recesszív) mutáció rögzült és véglegesítődött, mert hasznosnak bizonyult az adott környezetben.

Érdekes a szerző fejtegetése az ember, a fosszilis emberek és az ember-szabású majmok származástani kapcsolatairól, valamint a mai ember-rasszok földrajzi elterjedésének modern, genetikai értelmezéséről is (főleg az utóbbi probléma szakirodalma nehezen elérhető számunkra). Íme, hogyan kell az új fejlődéstani nyelven magunkról szólnunk: a homo sapiens faj megjelenése is a véletlen „műve”. Nem azért jelentünk meg, mert meg *kellett* jelennünk, hanem mert megjelenésünk *lehetővé vált*.

Puskás Attila

Szövegsemantikai nyitás a teljes művészet- és kultúraértelmezéshez

A modern irodalomsemantika integratív, nyílt tudomány, ami egyre inkább a szemiotika vonzáskörébe kerül. Amint J. M. Lotmannak, „a tartui szemiotikai iskola” képviselőjének magyarul is kötetbe gyűjtött tanulmányai* bizonyítják, a művészi struktúra elemzésében alkalmazott információelméleti, általá-

nos rendszerelméleti és matematikai fogalomtár alkalmazása művészetpszichológiai, axiológiai, végső soron ismeretelméleti következtetésekkel jár. Elmélete ezért tarthat szélesebb érdeklődésre számot.

Lotman koncepciója nem előzmény nélküli: a strukturalista nyelvészet mellett asszimilálta az orosz formalista iskola törekvéseit, Proppnak és Vigotszkijnak a nyelvre vonatkozó jelinformá-

* J. M. Lotman: Szöveg, modell, típus. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.